

Stępień, Paweł

"Błonie na dawnej fotografii", pod red. Romana Nowoszewskiego, Błonie 2003 : [recenzja]

Rocznik Mazowiecki 16, 315-318

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Błonie na dawnej fotografii,
red. Roman Nowoszewski, oprac. Władysław
Nowakowski, Mieczysław Ziental, Janina Janiszewska,
Halina Jasińska, Ryszard Kacprzak, Alicja Kwiatkowska
oraz Tadeusz Kowalczyk (współpraca okresowa).
Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Błońskiej, Błonie 2003

Przyjmując takie rozumienie historii, które na plan pierwszy wysuwa dzieje wojen, rewolucji, wielkich wodzów, przełomów politycznych, przełomów gospodarczych, wielkich odkryć naukowych czy geograficznych, trudno byłoby mówić, że Błonie w czasie swoich długich dziejów, sięgających przecież czasów średniowiecza, odegrało jakąś istotniejszą rolę. Jeśli wszakże będziemy rozumieć historię jako codzienne i mozolne bytowanie niepoliczonej liczby ludzi, którzy przeobrażają rzeczywistość bez gwałtu i rozlewu krwi, bez szafowania ogromnymi bogactwami, bez rozgłosu i sławy, to fragmenty dziejów tego miasta, utrwalone na dawnych fotografiach, okażą się bezcennym świadectwem życia w zmieniającym się świecie dwu ostatnich wieków.

Album *Błonie na dawnej fotografii* stanowi owoc wysiłków Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Błońskiej i godnie uświetnia trzydziestą rocznicę jego działalności. Geneza tej książki wiąże się z gromadzonym przez Towarzystwo archiwum zdjęć, powstałym przed laty za sprawą Janiny Janiszewskiej, a po jej śmierci ustawicznie powiększonym przez Mieczysława Zientala. Publikację poprzedziły wystawy w Poniatówce (dwustuletnim błońskim dworku, w którym mieści się siedziba TPZB), a ostatecznie ukształtowała wyteżona praca kilkusobowego zespołu, który w toku dyskusji, selekcji materiału fotograficznego i pieczołowitego zdobywania informacji przygotował album do druku.

Gwałtowny rozwój ruchu wydawniczego po 1989, spowodowany i wyrwanym się z pęt państwowego monopolu, i olbrzymim postępem technologicznym, sprawił, że wprawdzie liczba ogłaszanych książek wzrosła niepomieranie, ale obniżyły się standardy redakcyjne i typograficzne. Nawet w publikacjach naukowych nierzadkie są rażące błędy, świadczące o braku profesjonalizmu – zła adiustacja i niestaranna korekta, rozplanowanie graficzne tekstu często stanowi wynik amatorskich eksperymentów, zaniechanie indeksów, co utrudnia wyszukiwanie informacji. Tym silniej podkreślić należy, że album *Błonie na dawnej fotografii* odznacza się nienagannym opracowaniem redakcyjnym, nadto opatrzony został kilkoma niezwykle użytecznymi indeksami: osób, domów i budowli, ulic i placów, organizacji, zakładów i instytucji, wykazem autorów i źródeł zdjęć, bibliografią, wzbogacony wreszcie mapami Błonia z 1829 i 1907 roku.

Wśród zalet tej książki wymienić też trzeba jej głęboko przemyślany i zarazem przejrzysty układ. Otwiera ją słowo wstępne redaktora Romana Nowoszew-

skiego *Nasz wspólny album*. Dalej następuje szkic dziejów i osiągnięć Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Błońskiej, skreślony przez jego prezesa, Władysława Nowakowskiego. Trzeci i ostatni z tekstów wprowadzających to kierowany do czytelników list burmistrza trzeciej kadencji, Janusza Adamskiego, który wspólnie z Radą Miasta przekazał środki na publikację albumu. Główną część tworzy dwanaście rozdziałów: I. *Archeologia. Dzieje miasta*; II. *Architektura. Urbanistyka*; III. *Dworce. Kolejnictwo*; IV. *Organizacje społeczne i polityczne*; V. *Sport i wypoczynek*; VI. *Straż pożarna*; VII. *Szkoły. Przedszkola. Ochronka*; VIII. *Świątynie. Cmentarze*; IX. *Uroczystości. Wydarzenia. Obchody*; X. *Zakłady przemysłowe. Instytucje*; XI *Życie miasta*; XII. *Okolice Błonia*. Umowność tak przeprowadzonego podziału, który mógłby ujmować inne jeszcze zagadnienia i – jak zaznacza redaktor tomu – nie określa ściśle związku każdego zdjęcia z jednym tylko tematem, nie podważa bynajmniej zasadności i pożytku oglądania dziejów Błonia w tych właśnie dwunastu „odsłonach”. Pozwala to bowiem na wgląd w głęboką historię miasta (jak choćby rozdział I i VIII), ale i uzyskanie rozleglejszej panoramy błońskiego życia – w jego przejawach codziennych i odświętnych, nieoficjalnych i oficjalnych, materialnych i duchowych.

Każdy rozdział rozpoczyna się wstępem (autorstwa Alicji Kwiatkowskiej, Władysława Nowakowskiego i Andrzeja Pawlaka), który erudycyjnie, a zarazem jasno i zwięźle zarysowuje historię dziedziny ilustrowanej dawnymi fotografiami. Każde zdjęcie zaś, włączone w harmonijny i estetycznie wyważony układ na stronach, opatrzone jest kolejnym numerem i objaśniającym podpisem. Szczegółowy komentarz przynoszą przy tym *Objaśnienia* na s. 163-174, precyzyjnie opisujące umiejscowienie utrwalonych scen i budynków, a za sprawą wyliczenia fotografowanych osób bezcenne zwłaszcza dla czytelników związaanych z Błoniem.

Pod jedną okładką znalazły się tu zdjęcia wykonane tak przez zawodowych fotografów, jak i amatorów. I ta właśnie cecha, wynikła z pracowitego gromadzenia wszelkich interesujących fotografii oraz potwierdzająca trafność formuły „nasz wspólny album”, stanowi o szczególnej wartości tej pracy. Oto bowiem w czasach niepodzielnego panowania filmu i fotografii, panowania, które tworzy złudzenie, że wszystko jest udokumentowane i zapisane na zdjęciach, prawdziwe życie domów, kamienic, szkół – od ich narodzin po śmierć, od budowy po ruinę i rozbiórkę – umyka naszej uwadze jako zbyt oczywiste, codzienne i pospolite. A że nawet „Przedmiot brzydki albo groteskowy” – jak pisała Susan Sontag – „może odzyskać godność dzięki temu, że przykuje wzrok fotografa”, dopiero poniewczasie uzmysławiamy sobie, jak wiele fragmentów historii miejskiego pejzażu nie zostało zarejestrowanych. To, co zwyczajne, oczywiste i w zasięgu ręki mniej porusza nas (i fotografów!) niż to, co niezwykle. Nierzadko zatem wycinki przemian, które składają się na dzieje Błonia, dostrzec można uwiecznione przypadkiem – w tle prywatnych, osobistych zdjęć. Tak wszakże ujawnia się właśnie owa szczególna wartość albumu – odkrywa on przed oglądającym migawki prawdziwego i pełnego życia miasta, życia nierozdzielnie splecionego z codziennością jego mieszkańców.

Autorzy żywią nadzieję, że ich publikacja zachęci mieszkańców Błonia, by licznie i gruntownie przetrząsnęli swoje domowe albumy, a ciekawsze z dawniejszych zdjęć udostępnił Towarzystwu. Może znajdują się na nich ślady zatraczonego świata błońskich Żydów, których nieobecność w albumie zaznacza się dotkliwie; mówią o nich zaledwie trzy fotografie – dwie przedstawiają resztki żydowskiego cmentarza, jedna murowaną synagogę (nr 153-154). Przejmującym znakiem tej nieobecności są przypadkowo zarejestrowane portrety pojedynczych Żydów (np. na zdjęciu nr 100).

Album *Błonie na dawnej fotografii* z pewnością stanowić będzie cenną pomoc w studiach historycznych. Może jednak głęboko frapować nie tylko za sprawą walorów dokumentalnych. W 1973 r. w swej książce o fotografii Susan Sontag pisała:

Fotografia – to sztuka żalobna, schyłkowa. Większość fotografowanych przedmiotów zabarwionych jest – tylko dlatego, że zostały sfotografowane – patosem. [...] Wszystkie fotografie mówią: *Memento mori*. Robiąc zdjęcie, stykamy się ze śmiertelnością, kruchością, przemijalnością ludzi i rzeczy. Właśnie dlatego, że wybieramy jakąś chwilę, wykrywamy ją i zamrażamy, wszystkie zdjęcia stanowią świadectwo nieubłaganego przemijania [...]. Fotografie, które same nie są w stanie niczego wyjaśnić, stanowią niewyczerpane źródło zachęty do dedukowania, spekulacji i fantazjowania. [Milczenie] tego, co hipotetycznie jest w fotografii zrozumiałe, stanowi prowokacyjności i atrakcyjności zdjęć.

„Milczenie” zdjęć małego miasta zmusza nie tylko do dedukowania i spekulowania, które zaowocuje bezcennym komentarzem faktograficznym. Zmusza też do – nie mniej przecież istotnego, a dostępnego każdemu – namysłu nad kruchością, ulotnością, ale także wartością naszego życia. Oglądana uważniej fotografia z 1908 r. (nr 8), przedstawiająca „Perspektywę ul. Warszawskiej od strony szosy poznańskiej”, skłaniać może do pytań: kto uchylił okno w ów słoneczny dzień przed stu laty? Jakie troski trapiły kobietę, która wyjrzała i stanęła na balkonie, podpierając się pod boki? O czym myślał przeciągający się właśnie chłopiec? A dziewczynka, stojąca ze złączonymi czubkami palców u nóg i dotykająca prawą ręką policzka? I co się z nimi stało? Jak przeżyli swoje życie? Jak i czy w ogóle przetrwali obie wojny światowe? Co stało się z żydowskimi chłopcami, którzy stoją w głębi? Czy ktokolwiek z osób utrwalonych na tej fotografii jeszcze żyje?

Pytania takie, rozbudzone przez szczegóły na fotografii, nastroją do najgłębszych rozmyślań o kruchości i niepowtarzalnej wartości naszego życia, o wadze i godności każdej chwili. Tej tajemniczej wzniosłości codziennego, zwyczajnego życia, akcentowanej choćby w poezji Mirona Białoszewskiego, nie trzeba szukać tylko w literaturze. Otwiera się ona przed nami również w zdjęciach albumu *Błonie na dawnej fotografii*.

W książce tej odnaleźć można i zdjęcia, które cechuje wspomniana przez Sontag „prowokacyjność i atrakcyjność”. Oto choćby fotografia nr 4, ukazująca Leszka Kulisiewicza z urną ludzkich popiołów i żelaznym toporkiem sprzed z górą półtora tysiąca lat. Prochy nieznanego człowieka i przedmioty, które służyły mu za życia, odkryte zostały podczas prac przy budowie zwykłej szopy. Na zdjęciu utrwalono więc szczególne zetknięcie dwóch światów, ponad prze-

paścią historii – wojen, przewrotów, rewolucji. Dwa odbłaski codziennego życia – dawno minionego i z wolna odchodzącego w przeszłość. Oto z kolei pochodząca z lat II wojny fotografia nr 14, na której oglądamy grupkę AK-owskiej młodzieży. Młodzi mężczyźni obuci w oficerki (prowokacyjny znak przynależności do podziemnej armii) stoją w dumnych, zawadiackich pozach. W tle widnieje, ujęty celowo lub może tylko przypadkiem, szyld „warstату” bednarsko-stolarskiego z podwójnym napisem „trumny” na odrzwiach – z reklamą produktu, częściej potrzebnego w czasie wielkiej wojennej rzezi. Ta fotografia przejmująco zderza zatem świat młodości, odwagi i może nieco teatralnej pozy z niemym przypomnieniem rzeczywistej ceny, którą utrwaleni na zdjęciu młodzi ludzie gotowi byli zapłacić i płacili.

Kończąc, wypada wyrazić uznanie autorom albumu i wysoko oszacować ich długotrwały trud, pieczołowitość i pasję, które nie tylko ucieleśniły się w postaci pięknej i interesującej książki, ale również stanowią źródło jej dokumentalnej – i dla wielu mieszkańców Błonia sentymentalnej – wartości. Wypada też życzyć, by opracowanie to spotkało się z żywym przyjęciem czytelników, którego miarą okażą się liczne i cenne fotografie wydobyte z rodzinnych archiwów i przekazane Towarzystwu Przyjaciół Ziemi Błońskiej. Oby stanowiły materiał na kolejną – znacznie poszerzoną – edycję albumu *Błonie na dawnej fotografii*.

Paweł Stępień